

THE POLITICS OF CONTINUITY. BRITISH FOREIGN POLICY
AND THE LABOUR GOVERNMENT, 1945–46.

(A folytonosság politikája.

A brit külpolitika és a brit munkáspárti kormány, 1945–46)

London–New York, Verso, 1994.

Úgy hiszem, először magát a szerzőt kell bemutatnom. Saját hazájában Saville neve valóságos fogalom. Eric Hobsbawm és E. P. Thompson, illetve C. Hill mellett egyik tagja azon nagy nemzedéknek, amely még az 1920-as években lett kommunista és az is maradt hosszú évtizedeken át. Mindhárman ismert és elismert történészek, megbecsült professzorok lettek a brit egyetemeken, Saville Hullban. Saville teljes munkásságát persze e helyütt nem mutathatjuk be, sem azt, hogy egyéni meglátásai miként és mikor ütköztek a hivatalos pártvonalal. Azt azonban – úgy vélem – jelezni kell, hogy ő a kezdeményezője, lelke és motorja az immár hétkötetes brit munkásmozgalmi életrajzi lexikonnak, amit Angliában és határain túl is teljes elismerés övez.

Jelen könyvet már előre nagy érdeklődéssel várták, hiszen a szerző a Munkáspárt kormányra jutásának 50. évfordulója alkalmából nem akármilyen témát dolgozott fel. Előre jelezte, hogy kritikusán nyúl a kérdéshez. Jelezte, hogy a külpolitikát a brit Munkáspártban nagyon kevésse vitatták meg – s Saville mintegy eleve vállalta, hogy merőben új megvilágításba helyezi a történeteket. S ez nem kis mértékben sikerült is neki.

A könyv a következőként tagolódik. Saville az első fejezetben a Foreign Office-szal foglalkozik. Azt világítja meg, hogy a FO törzs kara mennyire jellegzetesen a felső osztályok (upper classes) soraiból kerül ki, jelentős részben az arisztokrata családokból. A munkatársak az ismert középiskolák (Eton, Harrow) elvégzése után az „Oxbridge” egyetemekről érkeznek Foreign Office-ba, kiérlelt véleményekkel és előítéletekkel, amelyeknek kétségtelen hatásuk volt a brit külpolitika kialakításában. Ez persze csak a fő trend, hiszen maga Saville hangsúlyozza, hogy alkalmasint az erős politikusok és miniszterelnökök a második vonalba szorították a FO politikai stratégiát és karrierdiplomáit. Így volt ez Lloyd George idején, de az 1930-es években is, amikor Neville Chamberlain a kibékítési politikáját nagymértékben a FO csillagai ellenére valósította meg, és ez a tradíció folytatódott Winston Churchill esetében a második világháború idején is. Mindez csak a háttértörténet – az igazi történet 1945-ben kezdődik, a meglepő munkáspárti választási győzelem után, amikor Anthony Eden bársonyszékében „egy faragatlan munkás”, Ernest Bevin ült.

A könyv második nagy fejezete Bevin személyiségét, személyes vonásait, politikai szemléletét, mindenekelőtt külpolitikai elképzeléseit, miniszteri jelentőségét (amit mindenki elismert), gyakorlati politikáját elemzi. Erre a centrális fejezetre még visszatérek.

A harmadik fejezet Bevin és a miniszterelnök Attlee kölcsönös viszonyát tárgyalja. Ismert, hogy amikor 1935-ben a Munkáspárt vezetését az új triumvirátus (Attlee, Bevin és Morrison) vette át, már Bevin volt a szakszervezeti mozgalom legbefolyásosabb és legmarkánsabb vezéregyénisége. Attlee lett a pártvezér, de ketjük kapcsolata mindvégig szoros és felhőtlen volt. Ám az csak az újabb kutatások nyomán vált világossá, hogy 1945 után, éppen külpolitikai kérdésekben Attlee és Bevin nem értett egyet mindenben. Saville a sok levéltári anyag mellett még több memoárt, illetve különféle naplóanyagot dolgozott fel, s mindezek fényében – Attlee és Bevin egyéniségét is megrajzolva – világítja meg a lényegi véleményeltéréseket (főként a közel-keleti, palesztin–izraeli ügyben).

Az is ismeretes, hogy Attlee először a külügyi tárcát Hugh Daltonnak szánta, aki az 1930-as években a Munkáspárt fő külpolitikusa volt (még sokkal inkább, mint Philip Noel-Baker, aki különféle hivatalos külügyi posztokat töltött be), míg Bevin külügyi kérdésekkel alig foglalkozott. A választási győzelem utáni első órák-

ban is még így vélekedett Attlee, és úgy tájékoztatta Daltont, hogy „Bevinnek nem a külügy a területe”, ám néhány órával később másként döntött – mégpedig a Munkáspárt vezető elitjének belső gondoljai miatt. Bevin és Morrison nem állhatták egymást – erről Saville árnyalt és jól dokumentált képet fest –, s Attlee-t meggyőzték: el kell őket egymástól választani, hogy munkaterületük semmiképpen ne érintkezzék. Így született a döntés. S Attlee munkastílusához tartozott, hogy a külügyet ezután igen nagy mértékben Bevinre bízta, ő nem szeretett beavatkozni. Ennyiben az Attlee–Bevin-viszony tisztázásában Saville valóban sok újat ért fel, hiszen – mint hangsúlyozza – e véleményeltérésekről annak idején még a miniszterek egy része sem tudott!

Saville könyve negyedik fejezetében foglalkozik a gazdasági összefüggésekkel, Nagy-Britannia gazdasági helyzetével, az USA-val szembeni eladósodottsággal, a „függő helyzettel”, ami furcsa kontrasztban állt azzal, hogy Churchill után és nyomán Bevin is váltig azt hitte, hogy Nagy-Britannia még igazi nagyhatalom maradhat, és a látszatot komolyan véve hitt abban, hogy a három nagy egyike.

Ugyanebben a fejezetben Saville a Marshall-terv és -segély egész téma körét is bejárja, de persze foglalkozik a sajátos brit birodalmi gazdasági kapcsolatokkal, s mindennek belső megváltozásával, a dominiumok új helyzetével, illetve a megváltozott USA–brit befolyás következményeivel.

A könyv ötödik fejezete a franciák és amerikaiak vietnami háborújával foglalkozik, melynek kapcsán persze azt elemzi, milyen volt a brit külpolitika az elhúzódozó szennyes háború éveiben. Saville ebben az esetben is kritikus Bevinnel, illetve a Foreign Office-szal szemben, arra világít rá, hogy a brit politikai gondolkodásban és gyakorlati politikában nagymértékben és még jó ideig jelentkezett a múlt, a kolonialista felfogás, a gyarmatok megtartásának igénye. Bevin elfogadta azt a hagyományos és főként a toryk által terjesztett és képviselt felfogást, miszerint a brit birodalom fenntartása tulajdonképpen a gyarmati és függő országok népeinek is előnyös. Igaz: Nagy-Britanniában mindig is volt ezen uralkodó nézettel szemben ellenzéki, kritikus, sőt opponáló felfogás is, melyet a Munkáspárt balszárnyán kitűnő személyiségek képviseltek, ám ez Bevinre nem hatott. Miként nem hatott az sem, ha mindezt a Munkáspártban különféle hivatalos pártdokumentumokban is megfogalmazták. Saville feldolgozása e vonatkozásban is igen tanulságos.

S e helyt, úgy hiszem, indokolt visszatérni a második fejezethez. Ez a könyv egyik legfontosabb, legárnyaltabban kimunkált része. Saville felvázolja Bevin egyéni vonásait, addigi életútját, majd külön kitér arra, hogy a háborús koalíciós kormányban mint a szűkebb kabinet tagja munkaügyi miniszterként vitathatatlan sikereket ért el. A külügyek azonban teljesen újak voltak számára. Bevin robusztus egyénisége, kemény akarata és több pozitív tulajdonsága külügyminisztersége idején is érvényesült – ám mégis sokkal inkább vált maga is a mindenható FO gépezetének függvényévé, mint korábban a munkaügyi minisztériumban. Ennyiben is eleve és sokkal inkább a kontinuitás, nem pedig az újat kereső, munkáspárti gondolkodás érvényesült. Ennek kapcsán hangsúlyozza Saville, hogy Bevin külpolitikai gondolkodásában is sokkal inkább a tradicionális szemlélet volt a jellemző. Rávilágít, hogy a FO belső elitje is éppen azért utasította el Dalton személyét, mert nagy felfordulástól, váltásoktól és leváltásoktól tartottak – minden jel szerint okkal –, ami Bevin esetében nemcsak hogy elmaradt, hanem a FO arisztokratái és a munkás Bevin egymásra találtak, megkedvelték egymást. A kölcsönös lojalitás nagy volt (ezt Saville nagy anyag alapján meggyőzően bizonyítja), ám mindez nem a progresszió jegyében történt. Így igen korán érvényesülhetett nem csak a szovjetellenes tendencia, hanem a kommunistaellenesség is (a görögországi brit fegyveres intervenció révén). Saville több forrást megszólatatva bizonyítja: nem csak a FO felső vezetői elitje csalódott kellemesen Bevinben, hanem furcsa együttműködés maradt fenn Bevin és Eden között, miközben Bevin nagyon is élesen, sőt bevini brutalitással fordult szembe a baloldali munkáspárti bírálókkal. (Mindehhez hozzá tartozik, hogy Bevin eleve nehezen, sőt egyáltalán nem fogadott el kritikai véleményét, mindig meg volt győződve saját igazáról.)

Az alapkérdéseket illetően Saville hangsúlyozza, a FO fő direktívái valóban Bevintől indultak el, de mind ebben igen nagy hányada volt a FO apparátusának, és a megfogalmazások már teljesen a gépezet kezemunkáját tükrözték.

Egyetlen lényeges kivétel mutatkozik: India és a brit terminológiában közép-keletinek nevezett térség. Ismeretes, hogy a Munkáspárt ment elébe India és Pakisztán függetlenségének (ez azonban Cripps és nem Bevin nevéhez fűződik a háború idején). Az 1945 utáni korszakban pedig, mint Saville hangsúlyozza, ismét nem Bevin és a FO volt a kezdeményező, nem is az ő munkaterületük volt. A két ország függetlenségének olyannyira kényes kérdésben (aminél a brit belső nemzeti konszenzus sem volt teljes) az India ügyeivel foglalkozó minisztériumra hárult a nagyobb feladat. Végül is Attlee és nem Bevin volt az, aki zöld utat adott a brit gyarmatbirodalom lebontásának, vagyis ebben az oly vitális kérdésben a gyenge és szürke Attlee mutatkozott a világot jobban megértő politikusnak és jobb stratégának. A nagy átalakításban Bevinnek úgyszólván semmi szerepe nem volt.

Aligha ez az utolsó szó, az utolsó feldolgozás erről a fontos korszakról, azonban a brit külpolitika megértése szempontjából Saville munkája egyszerűen megkerülhetetlen.